УДК 130.122:[294.5+28]

Матвєєв В.О.

Філософські пошуки великого російського письменника Л.М.Толстого в аспекті самореалізації особистості

Аналізуються релігійно-філософські та антропологічні погляди Л.М.Толстого в аспекті самореалізації особистості. Досліджується вплив східної філософії, зокрема індуїзму на творчість письменника. Виявляються досягнення та протиріччя в його концепції самовдосконалення людини, а також причини розриву письменника з офіційною православною Церквою.

Ключові слова: Л.Толстой, толстовство, східна релігійність, індуїзм, самоспасіння, «Бгагавад-гіта».

Третє тисячоліття характеризується, в першу чергу, постійно зростаючими обсягом та обміном інформації. Це, зокрема, надає можливість по новому оцінити творчість філософів, культурних та релігійних діячів, які жили століття-два тому. Однією з найбільш видатних особистостей в світовому релігійно-духовному житті того часу є, безперечно, могутня постать великого російського письменника Лева Миколайовича Толстого, день народження якого буде святкуватися 28 серпня (9 вересня за старим стилем). Лев Толстой відомий не лише як видатний письменник, літератор, але й (хоча можливо в меншій мірі) як засновник руху самовдосконалення особистості, що отримав назву – толстовство. Як відомо, толстовці намагалися змінити на краще суспільство шляхом його релігійно-морального вдосконалення, проповідували «всезагальну любов» та принцип «непротивлення злу насильством».

Пристрасний заклик Л.Толстого до морального вдосконалення мав важливе значення як для Росії, так і усього світу, враховуючи панування на той час ідей матеріалізму і позитивізму. Все, про що писав Л.Толстой в аспекті визначення природи людини, її морального та духовного прогресу, не втратило своєї актуальності й на даний момент, більш того, ця актуальність має тенденцію до зростання, оскільки людство, можливо, ще більше ніж століття тому погрузло в меркантилізмі і прагматизмі з одного боку, а з іншого боку – в різних захопленнях новомодними релігіями, містикою та магією, проти чого боровся великий письменник.

За своє довге і плідне життя Л.Толстой залишив після себе велику творчу спадщину (повне зібрання творів нараховує 90 томів). І хоча його, зазвичай, в першу чергу, сприймають як художника слова, тобто письменника, літератора, в той же час, творчість Л.Толстого, безперечно, як уже вказувалось, наповнена глибоким філософським змістом. Так, відомий російський мислитель Л.Шестов рішуче виступав проти тих, хто не вважав Л.Толстого філософом: «Сказати про гр. Толстого, що він не філософ, значить відняти у філософії одного з найвидатніших її діячів. Вся його творча діяльність була викликана потребою зрозуміти життя, тобто саме потребою, котра викликала до появи філософію» [1,с.217].

Крім Л.Шестова, високої оцінки філософські пошуки Л.Толстого були удостоєні такими відомими російськими мислителями, як М.Бердяєв, С.Булгаков, Д.Мережковський, Г.Флоровський, С.Франк та ін. [Див.: 2;3;4;5].

В той же час, дані філософи часто розходилися в своїх оцінках відносно творчості Л.Толстого, займаючи інколи кардинально протилежні позиції від оцінки його як революціонера (М.Бердяєв), єретика (І. Шаховской), атеїста (Г.Флоровский) до високого мораліста (С.Франк) та справжнього християнського філософа (Д.Мережковский, В.Зеньковский).

Таку неоднозначність сприйняття його творчості і світогляду розумів навіть сам Л. Толстой, який вказував: «Одні – ліберали і естетики – вважають мене за божевільного

або недоумкуватого на кшталт Гоголя; інші – революціонери, радикали – вважають мене за містика, базіку, урядовці вважають мене за злісного революціонера, православні вважають мене за диявола» [6,с.37].

Радянський період розвитку філософської думки з його незмінними атрибутами класовості і партійності суттєво гальмував можливість об'єктивно досліджувати творчість великого мислителя, хоча й там можна знайти серйозні наукові роботи (Д.Ю.Квітко, В.Ф.Асмус, П.Громов, А.А.Гусейнов, Г.Б.Курляндська, Е.Н.Купріянова Л.З.Немировська, Н.С.Козлов, А.С. Полтавцев, Е.И.Рачин, С.В.Симонова, М.М.Бахтін, К.Н.Ломунов, А.И.Шифман, Б.И.Бурсов, М.Б.Храпченко, Б.Ейхенбаум та ін.).

За останні роки з'являються монографії, де автори намагаються всебічно розглянути філософські погляди Л.Толстого [Див: 7;8;9;10;11]. В той же час, філософські погляди Л.Толстого є ще до кінця недослідженими, особливо, як на наш погляд, в аспекті самореалізації особистості – проблемі, що набуває в наш час все більшого значення. Це визначається, на погляд автора, низкою чинників:

1) величезною творчою спадщиною великого мислителя, яку важко однозначно і в повному обсязі правильно оцінити;

2) суперечливістю його натури (так, дослідники відзначають, що в юнацькі роки його спосіб життя постійно змінювався – він міг або день і ніч займатися наукою, або пристрасно віддаватися музиці, або мріяти про чиновницьку кар'єру, або ставити собі за мету вступити в конногвардійський полк і т.п. Його релігійні настрої, що доходили до аскетизму, нерідко змінювалися бенкетами з циганами, грою в карти тощо. І хоча з роками Л.Толстой постатечнішав, його невгамовна натура, безперечно, давала про себе знати й надалі, тому на протязі свого життя він постійно змінював свої погляди, нерідко на прямо протилежні;

3) тією роллю, яку займала в творчості Л.Толстого ідея створити своє релігійно-філософське вчення про вдосконалення, або, якщо застосовувати сучасну термінологію, – самореалізацію особистості. Так, коли йому виповнилося двадцять сім років, він записав в своєму щоденнику: «Вчора розмова про божественне і віру навела мене на велику, величезну думку, реалізації котрої я вважаю себе здатним присвятити життя. Думка ця – заснування нової релігії, що відповідає розвитку людства, релігії Христа, але очищеної від віри і таємничості, релігії практичної. Не такої, що обіцяє майбутнє блаженство, але такої, що дає блаженство на землі» [12,с.37];

4) неможливістю зрозуміти його творчість і філософські погляди , в першу чергу, антропологічні, без його захоплення східними релігіями, зокрема, індуїзмом. Так, за деякими даними, Л.Толстой уже в дев'ятнадцятирічному віці, знаходячись в госпіталі, познайомився з буддійським священиком – ламою, і це знайомство справило велике враження на майбутнього письменника. Захоплення східною релігійно-філософською думкою він проніс через все своє життя. Так, зокрема, А.Шифман в своїй об'ємній монографії «Лев Толстой і Схід» вказував: «Увагу російських письменників здавна приваблювали давньоіндійська література і народний епос. Не пройшов мимо них і Лев Толстой [13,с.200]. Більш того, останній не просто захоплювався східною, зокрема індійською, культурою, а був глибоко переконаний, що саме східні народи вкажуть всьому людству шлях до кращого майбутнього [13,с.10,21].

Автор статті ставить за мету дослідити концепцію самореалізації особистості в творчості Л.Толстого в аспекті розвитку фізичних, моральних та духовних здібностей. Те, що Лев Толстой надавав велику увагу самовдосконаленню самої людини, не викликає сумніву. Уже в трилогії «Дитинство, отроцтво, юність» – роботі, яка принесла двадцятидвохлітньому письменнику літературний успіх, автор піднімає сенсоважливі питання про призначення людини і правильний вибір життя. В подальшому ці питання отримали розвиток в його як літературних, так і філософських працях. В час, коли були дуже модними різноманітні теорії вдосконалення суспільних відносин і на основі цього – суспільства, він постійно підкреслював, що без вдосконалення самої людини цього досягти неможливо. Так, він вказував: «Ми тепер звикли і любимо жити погано, за що не візьмемося, все паскудимо, а говоримо, що добре станемо жити, коли буде лад хороший. То де ж бути хорошому ладу, коли люди погані» [14,с.57].

В індійській традиції фізичне вдосконалення та аскетична практика розглядаються як перший етап духовної самовдосконалення. Аналізуючи концепцію самореалізації особистості в творах Л.Толстого, можна зазначити, що практично з юнацького віку Л.Толстой намагався, хоча й не досить послідовно, вести аскетичний спосіб життя. Володіючи дивовижною фізичною силою (так, за свідченням його рідних і близьких, він піднімав однією рукою до п'яти пудів ваги, бігав навипередки з селянськими дітьми, займався боротьбою тощо), Л.Толстой також велику увагу присвячував важкій селянській праці – орав, косив, носив воду тощо. Велику роль в його житті відігравало вегетаріанство, якому він слідував майже все своє життя. Л.Толстой намагався залучити до такого способу життя й своїх рідних, пропонуючи їм відмовитися від панських розкошів, роздати землю селянам і жити звичайним селянським життям, але цим він викликав негативну реакцію з боку своєї дружини та більшості своїх дітей, які не змогли позитивно оцінити бажання великого письменника жити за індійським принципом: «Просте життя – високі духовні помисли». Протиріччя заходили настільки далеко, що члени родини Л.Толстого навіть готові були вважати його за божевільного [15,с.22]. Очевидно, що саме ці протиріччя письменника з його рідною зіграли велику роль в його втечі з Ясної Поляни, яка закінчилася так трагічно.

Релігія в індійському суспільстві відіграє домінуючу роль, без врахування її впливу, фактично, не можна зрозуміти жодний факт суспільно-культурного життя. В певній мірі це відноситься і до російського мислителя Л.Толстого. Незважаючи на те, що його в певних колах вважали за вільнодумця, революціонера і навіть атеїста, сам письменник вважав себе глибоко віруючою людиною. Так, в одному своєму листі, написаного до М.Н.Чистякова, він зазначав: «Ви говорите, що я начебто не визнаю бога. Тут непорозуміння. Я нічого не визнаю крім бога… бог – це те все, безкінечне Все, чого я усвідомлю себе частиною, тому все в мені межує з богом, і я відчуваю Його в усьому. І це зовсім не є фразою, це, чим я живу» [16,с.285].

В той же час, будучи глибоко віруючою людиною і навіть більше – релігійним філософом, Лев Толстой знаходився в глибокому протиріччі з офіційною Православною церквою. Якщо офіційне християнське вчення поділяє світ на природний, іманентний і світ божественний, трансцендентний, то Л. Толстой, подібно до індійської релігійно-філософської думки, світ уявляв як єдине ціле.

Виходячи з його онтологічних поглядів, можна зазначити, що ідея спокутної жертви була чужою Л.Толстому, оскільки він вважав, що Христос не міг спокутувати наші гріхи і таким чином подарувати всім людям спасіння, а кожна людина досягти цього стану за допомогою морально-духовного вдосконалення, оскільки «Царство Боже» – всередині нас». Тобто єдино вірною релігією, що виконує волю Бога-Отця, є для Л.Толстого релігія духовного зростання, самоспасіння, а не спасіння через Бога-Сина та його спокутну жертву. Для Толстого є важливим саме вчення Христа, а не те, що християнська церква уявляє його Сином Божим. Російський мислитель вважав, що немає більш аморального і шкідливого вчення, як те, що людина не може вдосконалюватися власними силами. Така позиція, звичайно ж, є близькою до індійської релігійності, але суперечить офіційному християнству.

Аналізуючи діяльність церкви, Л.Толстой в своїй роботі «Дослідження догматичного богослов'я» прийшов до висновку, що вона суперечить основним заповідям християнства: «…замість приниження – велич, замість бідності – розкіш, замість не осудження – осудження найжорстокіше всіх, замість прощення образ – ненависть, війни, замість терпіння зла – страти» [17,с.301].

Визнаючи вчення Христа, Л.Толстой негативно ставився до церкви та її атрибутів, вважаючи, що віра, котру сповідує наша ієрархія і котрої вона навчає народ, є не лише брехнею, але й аморальним обманом, який веде до утвердження атеїзму. Так, в статті «До духовенства» він вказував: «Християнство, що проповідується вами, є щепленням хибного християнства, так само як щеплення віспи або дифтериту, робить того, кому воно робиться вже не здатним прийняти істинне християнство» [18,с.307].

Лев Толстой виступав проти шанування ікон, проти зовнішньої обрядовості, символіки християнської церкви. Тому релігії, яка виконувала в державі політичні

функції, він намагався протиставити релігію – світогляд, яка повинна вказати на новий ідеал суспільного життя. Критику церкви, самодержавства, приватної власності можна зустріти в таких його творах, як: «В чому моя віра?», «Критика догматичного богослов'я», «Царю і його помічникам», «Микола Палкін», «Час зрозуміти», «Рабство нашого часу», «Воскресіння».

За подібне вільнодумство та порушення догматів, не зважаючи на своє не лише всеросійське, але й світове визнання, Л.Толстой був підданий анафемі з боку Православної Церкви. У визначенні Найсвятішого Синоду від 20-22 лютого 1901 року зокрема вказувалося: «… в наші дні Божим попущенням явився новий лжевчитель, граф Лев Толстой. В привабленні гордого розуму свого зухвало піднявся на Господа і на Христа Його і на святу Його спадщину, явно перед всіма зрікся від Церкви Православної, яка його виголувала й виховала, і присвятив свою літературну діяльність і даний йому від Бога талант на поширення в народі вчень, противних Христу і Церкві» [19].

Але, незважаючи на таке протистояння з офіційним християнством, на наш погляд, особливо важливим в творчості Л.Толстого є те, що він розробив своє власне морально-етичне вчення, яке випливало з його онтологічних поглядів, де світ уявлявся ним в якості єдиного цілого, основою якого є універсальна духовна субстанція – Бог. Відповідно до цього головне завдання земної людини письменник вбачав в подоланні егоїстичних інтересів і тенденцій через служіння Богу. Так, він вважав, що «коли життя людей є аморальним і відносини їх засновані не на любові, а на егоїзмі, то всі технічні вдосконалення, збільшення влади над природою: пара, електрика, телеграф, машини різноманітні, порох, динаміти створюють враження небезпечних іграшок, котрі даються в руки дітям [20,с.193]. Тобто, він вважав, що без духовного зростання найвидатніші досягнення науки і техніки можуть бути використані проти людини.

Толстой свято вірив в дієвість морального вдосконалення людей і велику увагу приділяв саме розповсюдженню ідей морально-етичного змісту. В творі «Анна Кареніна» він устами свого героя Левіна впевнено розмірковує: «Становище всього народу повністю повинне змінитися. Замість бідності – загальне багатство, достаток, замість ворожнечі – згода і зв'язок інтересів. Одним словом, революція безкровна, але найвеличніша революція, спочатку в маленькому колі нашого повіту, потім губернії, Росії, всього світу. Тому що справедлива думка не може не бути плідною» [21,с.424].

В своєму релігійно-етичному вченні Л.Толстой намагався довести, що Христос дав шість заповідей, виконання котрих допоможе викорінити зло: непротивлення злу насильством, не судити, не гніватися, не розлучатися, не клястися, не воювати та любити ворогів своїх. Головною з них він вважав першу. Тобто, вирішуючи проблему добра і зла, Толстой вважав, що непротивленням злу насильством можна досягти того, що божественна воля проявить себе саму, діючи через конкретну людину, яка слідує цьому правилу. Так, наприклад, у «Війні і мирі» князь М.Кутузов перед Бородінською битвою сидить абсолютно розслаблений, пасивний – він не хоче перешкоджати природному ходу подій. Але якщо в даному літературному творі авторська позиція, безперечно, є патріотичною, то в подальшому вона змінюється на протилежну. Так, в іншому творі Толстой вказує: «Хіба ви не бачите, що виступаєте проти основного релігійного принципу? Христос сказав «Не вбий». Патріотизм же, навпаки, говорить: «Вбивати потрібно». Ви не християнин, якщо забуваєте, що на випадок війни тільки той покаже себе справжнім християнином, хто відкине інтереси батьківщини і відмовиться вбивати. Ви хочете зробити мене вбивцею, а я цього не хочу, тому що і бог, і совість забороняють мені вбивати. Робіть зі мною, що хочете, але не сподівайтесь, що я стану спільником у ваших планах вбивства. Таким буде відповідь всіх найкращих людей, тому що людська совість піднімається проти насильства, що так довго гнітило світ» [22,с.23-24].

На думку Л.Толстого, якщо людина хоче залишатися порядною, вона не повинна приймати участі в діяльності державного апарату, бути свідомою прихильницею існуючого режиму, оскільки це є несумісним з чесністю, розумом, порядністю, людяністю та іншими проявами духовного життя людини [23,с.79].

Подібно до індійської релігійної традиції, де людина, яка досягла вершини духовного розвитку перетворюється на парахамсу – ширяючого лебедя, тобто рве всі соціальні відносини і піднімається над усіма земними проблемами, Л.Толстой за ідеал людини вважав людину «божого розуміння». Така людина, на його думку, визнає життя, уже не виходячи з інтересів своєї особистості і навіть не з інтересів сукупності особистостей (сім'ї, роді, народі, батьківщині або державі), а знаходить їх в джерелі вічного, невмираючого життя – в Бозі, і для виконання волі Бога жертвує і своїм особистим, і сімейним, і суспільним благом. Двигуном її життя є любов. І релігія її є поклоніння справою і істиною початку всього – Богу [24,с.70].

Абсолютизуючи принцип ненасильства, Л.Толстой після вбивства народовольцями Олександра II (1 березня 1881 року) звертається з листом до Олександра III і просить царя помилувати революціонерів, вважаючи, що цим актом цар лише зміцнить свій авторитет, морально обеззброїть терористів. [Цит. за : 23,с.52-53]. Утопічність такого підходу не викликає сумніву. Великий російський письменник, на погляд автора статті, просто не бажав бачити очевидні речі, а саме, що вбивство Олександра II було, свого роду, кульмінацією поширення терористичного руху в Росії та ліберального ставлення до цього явища певних верств населення, що вело нерідко до безкарності терористів. Прецедентом цьому, без сумніву, став терористичний акт, здійснений Вірою Засулич. В січні 1878 року вона двома пострілами з пістолета намагалася вбити петербургського градоначальника Ф.Ф.Трєпова. Причиною замаху став наказ градоначальника про тілесне покарання революціонера Боголюбова, який, знаходячись у в'язниці, виявив свою неповагу до першого. Після замаху на вбивство, В.Засулич була зразу ж заарештована, але суд присяжних її виправдав, хоча за законом їй належало отримати від 15 до 20 років в'язниці. Такий нечуваний прояв лібералізму як з боку урядових осіб, так і широкої громадськості дорого обійшовся російському самодержавству. Було фактично доведено, що можна і навіть потрібно вбивати державних чиновників і не нести при цьому за це ніякої кримінальної відповідальності. Наступним кроком розвитку тероризму в Росії було вбивство Г.Гольденбергом харківського генерал-губернатора Д. Кропоткіна – двоюрідного брата знаменитого анархіста Петра Кропоткіна. Гольденберг скочив на підніжку карети і вистрілив впритул в князя, а потім зіскочив і зник. Як вважають дослідники, саме цей замах мав великий вплив на прийняття постанови «Народної волі» про вбивство царя Олександра II.

Тому сподіватися на те, що помилування терористів–народовольців, на якому наполягав Л.Толстой, якимось чином їх «присоромить» являється абсолютною утопією. Подібна практика навіть суперечить індійській релігійно-філософській думці. В «Бгагавад-гіті», творі, який дуже цінував Л.Толстой, Крішна вказує Арджуні, що той повинен в першу чергу виконувати свій обов'язок кшатрія, тобто битися.

Однак, незважаючи на подібні протиріччя в своїй морально-етичній концепції, Л.Толстой, безперечно, вірно проголошує основною метою розкриття духовної сутності людини через наближення до Бога, що є неможливим без морального вдосконалення. Тобто моральний розвиток, так само як і фізичний, служить своєрідним ступенем для вдосконалення духовного. Подібно до індійської релігійно-філософської думки, російський мислитель вважав, що життя полягає у визволенні духовного начала від матеріальної природи. Л.Толстой показує в своїх творах протиріччя між душею і тілом, наголошуючи на пріоритеті духовних цінностей. Так, в п'єсі «І світло в темряві світить» він устами свого героя говорить: «…плоть тягне жити для себе, а дух просвітлення тягне жити для Бога, для інших, і життя йде у всіх не тваринне, по рівнодіючій, і чим ближче до життя для Бога, тим краще. І тому, чим більше ми будемо прагнути жити для Бога, тим краще, а життя тваринне вже саме за себе постарається» [25,с.211]. Велике значення Л.Толстой надавав контролю над своїми думками, що є необхідним атрибутом йогічної практики, іншими словами, розвивав в собі позитивне мислення. Як вказує В.Булгаков, він завжди намагався слідкувати за своїми думками, ловив себе на недоброзичливості до іншого і взагалі на поганих думках і відразу ж намагався зупинити, подавити їх [26,с.47].

Кожного ранку Л.Толстой молився, причому, зазвичай, робив це не в церкві і навіть не дома, а на лоні природи, розуміючи під Богом ту Вищу владу, котра керує всім у Всесвіті, благаючи від цієї сили взяти від нього , як особистості, його власну волю, аби вкласти в нього Свою. Причому Бог у Толстого виступає як безособове начало, оскільки він вважав, що особистість є обмеженням, а Бог є безмежним.

Вищим результатом такої духовної практики російський мислитель вважав досягнення наступного психологічного стану: «В мене були часи, коли я відчував, що ставав провідником волі Божої, – писав Л.Толстой, – Часто я був таким нечистим, так наповнений пристрастями особистими, що світло цієї істини затемнялося мосю темнотою, але все ж іноді ця істина проходила через мене, і це були найщасливіші хвилини мого життя [27,с.15].

Безперечно, проблема духовного розвитку в значній мірі пов'язана з вирішенням проблеми життя і смерті. Як відомо, для індуїзму є характерною концепція реінкарнації. Уважно читаючи твори Л.Толстого, неважко помітити, що дана концепція займає важливе місце в житті його літературних героїв. Так, в «Отроцтві» Миколка, дивлячись на конячку-водовозку, розмірковує про те, «в яку тварину або людину перейде душа цієї водовозки, коли вона здохне» [28,с.165]. Подібні міркування про переселення душ можна зустріти й в інших творах – «Війні та мирі», «Анні Карениній» тощо.

Толстой писав: «Коли ми помираємо, то з нами може бути лише одне з двох: або те, що ми вважали собою, перейде в іншу окрему істоту, або ми перестанемо бути окремими істотами і зіллємося з Богом. Буде чи те, або інше – в обох випадках нічого боятися» [29,с.387]. Таким чином, для Л.Толстого смерть є своєрідним звільненням – переходом або в інше тіло або, в ідеалі, злиттям з Абсолютом, життя ж є своєрідним підготовчим етапом для досягнення, в ідеалі, райського блаженства.

Отже, підсумовуючи аналіз релігійно-філософських пошуків в аспекті реалізації особистості в творчості Л.Толстого, можна зробити наступні висновки:

- метою життя великого російського мислителя Л.М.Толстого було створення універсального релігійного вчення, в основі котрого знаходиться концепція самовдосконалення або, використовуючи сучасну термінологію – самореалізація особистості.

- зрозуміти філософського-антропологічні погляди Л.Толстого можна лише в контексті його захоплення східною, зокрема індійською релігійністю, цікавість до котрої пробудилася ще в юнацькі роки.

- в час, коли були дуже модними різноманітні теорії вдосконалення суспільних відносин і на основі цього – суспільства, письменник постійно підкреслював, що без вдосконалення самої людини цього досягти неможливо, займаючи позицію, близьку до індійської релігійно-філософської думки.

- будучи релігійною людиною, Л.Толстой намагався віднайти глибини християнства в порівнянні з іншими, в першу чергу, східними релігіями, створити своє власне вчення, при цьому відкидаючи значення Церкви та її ритуалів. Православ'ю, релігії, яка виконувала в державі політичні функції, він намагався протиставити релігію-світогляд, яка повинна вказати на новий ідеал суспільного життя. Протиріччя між Л.Толстим і Православною Церквою привели до його відлучення від Церкви.

- віра Толстого в дієвість морального вдосконалення людей приводила до абсолютизації деяких моральних принципів, в першу чергу, принципу непротивлення злу насильством, що суперечило не лише реаліям російського життя, але й положенням індійської релігійної думки, де ахімса (ненасильство) не є головним принципом Бгагавад-гіти.

- спосіб життя Л.Толстого – його прагнення до простоти, аскетизму, бідності суперечили поглядам його рідних, які готові були вважати його за божевільного. Його втеча з Ясної Поляни була викликана не лише бажанням письменника, подібно до індійських ченців на схилі свого життя прийняти саньясу (відлюдництво), але й протиріччями між ним та його рідною.

- на нашу думку, досліджуючи вчення Л.Толстого в аспекті самореалізації особистості, можна зазначити, що незважаючи на величезну кількість написаних ним як літературних, так і філософських творів, говорити про те, що його вчення являє собою

цілісну філософську концепцію, як вважають деякі автори, не являється повністю коректним, враховуючи ті глибокі соціальні, політичні, філософські, релігійні протиріччя, в яких письменник знаходився до кінця своїх днів. Більш того, Лев Толстой знаходився в протиріччях навіть зі своїми послідовниками. Так, в 1906 р. видавництво «Посредник» видало брошуру Л.Толстого «Проти толстовства» [30].

- в той же час, не можна й принижувати роль великого російського мислителя Л.М.Толстого, який дав могутній поштовх своїми творами і своїм власним життям до духовних пошуків, самореалізації особистості та відновлення релігії в суспільстві, проклавши місток між Заходом та Сходом.

Список використаних джерел

1. Шестов Л. Добро в учении гр. Толстого и Ф.Ницше: философия и проповедь // Л.Н.Толстой: pro et contra: Личность и творчество Льва Толстого в оценке русских мыслителей и исследователей: антология /сост. К.Исупов. – СПб. РХГИ, 2000 – 981 с.
2. См.: Бердяев Н.А. Русская идея. Основные проблемы русской философской мысли 19-нач 20 века // О России и русской философской культуре. М., 1990 – 528 с.
3. Булгаков С.Н. Человекобог и человекозверь: По поводу последних произведений Л.Н.Толстого: «Дьявол» и «Отец Сергий» // Л.Н.Толстой: pro et contra: Личность и творчество Льва Толстого в оценке русских мыслителей и исследователей: антология /сост. К.Исупов. – СПб. РХГИ, 2000 – 981 с.
4. Мережковский Д. Л.Толстой и Достоевский. / Изд. подгот. Е. А. Андрущенко. — М.: Наука, 2000. — 588 с.
5. Франк С.Л. Русское мировоззрение/ С.Л.Франк; [сост. и отв. ред. Ермичев А.А.]. – СПб.: Наука, 1996. – 738 с.
6. Толстой А. Н. Собрание сочинений: В 22 т. М.: Художественная литература, 1978-1985. т.19. – 879 с.
7. Лескис Г.А.. Лев Толстой: Личность и творчество раннего и зрелого Льва Толстого. М.: ОГИ, 2000. – 638 с.
8. Панченко Н.В. Лев Николаевич Толстой: человек, поступок, личность. Пермь: Б.И., 2000.-145 с.
9. Парахин Ю.И., Парахина Е. «Лев Толстой: Россия на пути к Книге Бытия». Тула: Б.и., 1998. – 325 с.
10. Сухов А.Д. «Яснополянский мудрец. Традиции русского философствования в творчестве Л.Н.Толстого». М. : ИФРАМ, 2001. —143 с
11. И.Б.Мардов «Лев Толстой. На вершинах жизни». М. : Прогресс-Традиция, 2003.- 429 с.
12. Толстой Л. Н. Дневники. Полное собрание сочинений: В 90 т., т. 47. М.: Государственное издательство: «Художественная литература», –1937. – 618 с.
13. Шифман А.И., Лев Толстой и Восток, М.: Наука, 1971. – 552 с.
14. Толстой Л. Н. Любите друг друга (обращение к кружку молодежи). Полное собрание сочинений: В 90 т., т. 37. М.: Государственное издательство: «Художественная литература», 1956. – 493 с.
15. Гарин И. И. Неизвестный Толстой. Харьков: СП «Фолио», 1993 – 238 с.
16. Толстой Л. Н. Полное собрание сочинений: В 90 т. т. 66. М: Государственное издательство: «Художественная литература», 1957. -528 с.
17. Толстой Л. Н. Исследование догматического богословия. Полное собрание сочинений: В 90 т., т. 23. М: Государственное издательство: «Художественная литература», 1957.– 582 с.
18. Толстой Л. Н. К духовенству.Полное собрание сочинений: В 90 т., т. 34. М: Государственное издательство: «Художественная литература», 1952. – 626 с.
19. Определение Святейшего Синода от 20-22 февраля 1901 года, полный текст см. на www.duel.ru/publish/tolstoy/TekstAnaf2.htm (дата 20.10.2005).
20. Толстой Л. Н. Дневники. Полное собрание сочинений: В 90 т., т. 54. М: Государственное издательство: «Художественная литература», 1935. – 752 с.
21. Л.Толстой. Анна Каренина. – К.: «Дніпро», 1978. – 990 с.
22. Толстой и зарубежный мир, том 75, книга вторая, М., 1965 – 612 с.

23. Полтавцев А.С. Философское мировоззрение Л.Н. Толстого, Харьков: «Вища школа», 1974 – 153 с.
24. Толстой Л. Н. Царство божие внутри вас, или христианство не как мистическое учение, а как новое жизнепонимание. Полное собрание сочинений: В 90 т., т. 28. М: Государственное издательство: «Художественная литература», 1956 – 396 с.
25. Толстой А. Н. И свет во тьме светит. Собрание сочинений: В 22 т., т. 11, М.: Художественная литература, 1978-1985 – 503 с.
26. Булгаков В.Ф. Л.Н.Толстой в последний год его жизни. – М.: Правда, 1989. – 448 с.
27. Толстой А. Н. Дневники. Собрание сочинений: В 22 т., т. 22, М.: Художественная литература, 1978-1985. –559 с.
28. Толстой А. Н. Детство, отрочество, юность. Собрание сочинений: В 22 т. т.1. М.: Художественная литература, 1978-1985. – 422 с.
29. Толстой Л. Н. Путь жизни. М.: Республика, 1993, – 431 с.
30. Електр. рес. http://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/ 17665/ ТОЛСТОВСТВО.

Матвеев В.А. Философские поиски великого русского писателя Л.Н.Толстого в аспекте самореализации личности

Анализируются религиозно-философские и антропологические взгляды Л.Г.Толстого в аспекте самореализации личности. Исследуется влияние восточной философии, в частности индуизма на творчество писателя. Рассматриваются достижения и противоречия в его концепции самосовершенствования человека, а также причины разрыва писателя с официальной православной Церковью.

***Ключевые слова**: Л.Толстой, толстовство, восточная религиозность, индуизм, самоспасение, «Бхагавад-Гита».*

Matveev, V.**O** . Philosophical search for the great Russian writer Leo Tolstoy in the aspect of self-realization of the personality

Examines the religious and philosophical and anthropological views of L. Tolstoy in the aspect of self-realization of the personality. investigated the influence of Eastern philosophy, particularly Hinduism on the writer's work. Considered the achievements and contradictions in the his conception self-Improvement of human, and the reasons for the gap of the writer with the official Orthodox Church.

Key words: Leo Tolstoy, Tolstoyism, eastern religiousness, Hinduism, self-rescue, «Bhagavad-Gita.»